

Ayollarga nisbatan sodir etilayotgan zo'ravonlik jinoyatlarining oldini olish

Bahriddinov Sherzod

*Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi
kursanti*

Annotatsiya

aqolada ayollarga nisbatan zo'ravonlikning turli shakllari, sabablari, oqibatlari va uni oldini olish bo'yicha samarali chora-tadbirlar tahlil qilinadi. Zo'ravonlikning asosiy shakllari: jismoniy, ruhiy, iqtisodiy va jinsiy zo'ravonliklar keltirilgan. O'zbekistondagi huquqiy va ijtimoiy chora-tadbirlar, xotin-qizlar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan qonunchilik islohotlari va xalqaro tajriba ko'rsatilgan. Maqolada, shuningdek, zo'ravonlikning oldini olish bo'yicha ta'lim tizimini yaxshilash, huquqiy savodxonlikni oshirish va ijtimoiy kompaniyalar o'tkazish kabi muhim chora-tadbirlar taklif qilinadi. Ayollarga nisbatan zo'ravonlikning oldini olish va bartaraf etishda jamiyatning barcha a'zolarining birgalikdagi harakatlari zarur.

Kalit so'zlar: xavfsiz xonadon, xavfsiz hovli, profilaktika inspektori, hamkorlik, jinoyatchilikning oldini olish, mahalla, xavfsizlik.

Annotation: This article analyzes the various forms, causes, consequences, and effective measures to prevent violence against women. The main forms of violence – physical, psychological, economic, and sexual violence – are discussed. The article highlights the legal and social measures taken in Uzbekistan, including legislative reforms aimed at protecting women's rights, and presents international experience. Furthermore, it proposes essential measures for preventing violence, such as improving the education system, enhancing legal literacy, and conducting social campaigns. Joint efforts from all members of society are crucial in preventing and addressing violence against women.

Аннотация: В статье анализируются различные формы насилия в отношении женщин, причины, последствия и эффективные меры по его предотвращению. Рассматриваются основные формы насилия: физическое, психологическое, экономическое и сексуальное насилие. Представлены правовые и социальные меры в Узбекистане, законодательные реформы, направленные на защиту прав женщин, а также международный опыт. В статье также предлагаются важные меры по предотвращению насилия, такие как улучшение образовательной системы, повышение правовой грамотности и

проведение социальных кампаний. Для предотвращения насилия в отношении женщин необходимы совместные усилия всех членов общества.

Kirish

Ayollarga nisbatan zo'ravonlik – inson huquqlarini buzuvchi va jamiyat taraqqiyotiga jiddiy to'sqinlik qiluvchi global muammo. Ushbu masala, afsuski, dunyoning ko'plab davlatlarida, jumladan, O'zbekistonda ham dolzarbdir. Birlashgan Millatlar Tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'ylab har uch ayoldan biri hayoti davomida zo'ravonlikning turli shakllariga duch keladi. Bu jinoyatlar nafaqat individual darajada, balki ijtimoiy barqarorlikka ham putur yetkazadi. O'zbekiston davlatining gender tengligini ta'minlash, ayollar huquqlarini himoya qilish bo'yicha qabul qilgan qonunlari va dasturlari ushbu muammoni bartaraf etishga qaratilgan bo'lsa-da, zo'ravonlikning oldini olish va uni bartaraf etish masalasi hanuz dolzarbligicha qolmoqda.

Zo'ravonlikning sabablari va tahlili:

Ayollarga nisbatan zo'ravonlikning sabablari ko'plab ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy va madaniy omillarga bog'liqdir. Bularning barchasi o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ayollarga nisbatan zo'ravonlikning sodir bo'lishiga zamin yaratadi.

Gender tengsizligi — ayollarga nisbatan zo'ravonlikning eng asosiy sabablaridan biri bu gender tengsizlikdir. Ko'plab jamiyatlarda, ayniqsa patriarxal tizimlar hukmron bo'lgan mamlakatlarda, ayollar erkaklardan pastroq darajada ko'riladi. Ular erkaklarning "egalariga" aylanishi, ularning fikrlarini qabul qilish va ularni o'zlariga yo'riq sifatida qabul qilishga majbur bo'ladi. Bu esa, ko'pincha zo'ravonlikning normal holat sifatida qabul qilinishiga olib keladi. Shuningdek, gender stereotiplari va urf-odatlar ayollarning rollarini cheklaydi, ular faqatgina uyda ishlash va farzandlarga g'amxo'rlik qilishga majbur bo'lishadi. Bu holat, zo'ravonlikka qarshi kurashishda muhim to'siqlarni yaratadi.

Iqtisodiy qaramlik va qashshoqlik — ayollarga nisbatan zo'ravonlikning yana bir muhim sababi iqtisodiy qaramlik va qashshoqlikdir. O'zgalar tomonidan moddiy ta'minotga qaram bo'lgan ayollar ko'pincha zo'ravonlikdan qochib qutula olmaydi. Aksariyat hollarda ayollar o'z moliyaviy erkinliklariga ega emaslar, bu esa ularni o'z huquqlarini himoya qilish imkoniyatidan mahrum qiladi. Ayolning iqtisodiy mustaqilligi va o'ziga bo'lgan ishonchi past bo'lsa, u zo'ravonlikka qarshi turish va yordam so'rashda qiynaladi.

Huquqiy savodsizlik — ko'plab ayollar o'z huquqlarini to'liq bilmaydilar va ular zo'ravonlikka duchor bo'lganda qanday yordam olishni bilishmaydi. O'z huquqlaridan bexabar bo'lish, ayollarni himoya qilish mexanizmlarini ishlatishda qiyinchiliklarga olib keladi. Bunday holat, zo'ravonlikning davom etishiga va ayollarni yanada zaif holatga olib kelishiga sabab bo'ladi.

Madaniy stereotiplar va urf-odatlar — jamiyatdagi ko'plab madaniy stereotiplar zo'ravonlikni yengillashtiradi. O'tkir gender stereotiplari, oilada erkakning rahbar bo'lishi va ayollarning ikkinchi darajali rolini o'ynashlari haqidagi fikrlar, zo'ravonlikning normal holat sifatida qabul qilinishiga olib keladi. Madaniy urf-odatlar ayollarga nisbatan zo'ravonlikni jazolash o'rniga, uni ko'proq yashirishga yoki uzrli holat sifatida ko'rishga undaydi. Bu esa zo'ravonlikni bartaraf etishda jiddiy qiyinchiliklar yaratadi.

Zo‘ravonlikning shakllari va ularning ta’siri

Ayollarga nisbatan zo‘ravonlik – bu jamiyatda o‘z-o‘zini takrorlaydigan, yillar davomida davom etayotgan global va jiddiy muammo hisoblanadi. Zo‘ravonlikning turli shakllari ayollarning jismoniy, ruhiy, iqtisodiy va jinsiy holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Bu turdagi zo‘ravonliklar faqatgina individual ayolning hayoti uchun emas, balki butun jamiyatning barqarorligi va rivojlanishiga ham xavf tug‘diradi. Ayollarga nisbatan sodir etilayotgan zo‘ravonlikning shakllari keng spektrni o‘z ichiga oladi: jismoniy, ruhiy, iqtisodiy va jinsiy zo‘ravonliklar. Har bir shaklning ta’siri ham farq qiladi, biroq ularning barchasi ayolni hayotdan zavq olish imkoniyatidan mahrum qiladi va uning huquqlarini poymol qiladi.

Jismoniy zo‘ravonlik – bu ayolga kuch ishlatish, kaltaklash, tazyiq ko‘rsatish yoki boshqa jismoniy zarar yetkazish orqali amalga oshiriladigan harakatlardir. Bu zo‘ravonlik shakli, afsuski, eng keng tarqalgan shakl bo‘lib, jismoniy jarohatlar va sog‘liqni tiklashga bo‘lgan ehtiyojlar bilan bog‘liqdir. Jismoniy zo‘ravonlikka uchragan ayollar ko‘pincha jiddiy jismoniy jarohatlar, shishlar, sinishlar, ichki qonamalar, nogironlik va hatto o‘limga olib keladigan holatlar bilan duch keladilar. Bundan tashqari, bu ayollar ruhiy jihatdan ham katta zararga uchraydilar. Ular o‘zlarini zaif, qo‘rqadigan, umidsiz his qilishlari mumkin. Jismoniy zo‘ravonlikning uzoq muddatli ta’siri ko‘p hollarda ayolning sog‘lig‘iga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Jismoniy travmalar nafaqat jismoniy shikastlanishlarga, balki ichki va tashqi jarohatlarga, umuman, ayolning sog‘liq holatiga ta’sir qiladi. Jismoniy zo‘ravonlikning davom etishi, ko‘pincha ruhiy salomatlikka ham zarar yetkazadi, chunki ayollar o‘zlarini jamiyatdan ajratilgan, himoyasiz va qo‘rqish holatida his qilishadi.

Ruhiy zo‘ravonlik – bu ayolga tahdid, haqorat, masxara qilish, psixologik bosim ko‘rsatish va uning o‘ziga bo‘lgan ishonchini pasaytirishga qaratilgan harakatlardir. Ruhiy zo‘ravonlikning ta’siri jismoniy zo‘ravonlikka qaraganda ko‘proq uzoq muddatli va chuqurdir. Bunday zo‘ravonlik shakli, ayolni o‘zligini yo‘qotish, psixologik xastaliklarga (masalan, depressiya, ansiyete, post-travmatik stress buzilishi) olib kelishi mumkin. Ruhiy zo‘ravonlikka uchragan ayollar o‘zlarini zaif, aybdor, yoki boshqalar tomonidan rad etilgan his qilishadi. Bu holat ko‘plab ayollarda o‘z-o‘zini qadrlashning yo‘qolishiga va o‘z qadrini past baholashga olib keladi. Ruhiy zo‘ravonlikning yana bir ta’siri shundaki, bu ko‘pincha sezilmas bo‘lib, jismoniy zararlar kabi aniq izlar qoldirmaydi, ammo uning ta’siri ayolning ruhiy holatiga va unga bo‘lgan munosabatlarga katta ta’sir ko‘rsatadi. Bunday zo‘ravonlik shaklidan aziyat chekkan ayollar o‘zlari va boshqalar bilan bo‘lgan munosabatlarida ishonchni yo‘qotadilar va jamiyatdan izolyatsiya bo‘lishi mumkin.

Iqtisodiy zo‘ravonlik – ayolning moliyaviy mustaqilligini cheklash yoki unga iqtisodiy qaramlik yuklashni nazarda tutadi. Bu shakldagi zo‘ravonlikning ta’siri ayniqsa uzoq muddatli bo‘lishi mumkin. Ayollarni iqtisodiy jihatdan o‘zgalar bilan bog‘lash, ular uchun qarorlar qabul qilishda erkinlikni cheklash ularning imkoniyatlarini sezilarli darajada kamaytiradi. Iqtisodiy zo‘ravonlikka duchor bo‘lgan ayollar ko‘pincha o‘z huquqlarini himoya qilish imkoniyatiga ega bo‘lmaydilar va oilaviy zo‘ravonlikdan chiqib ketish uchun zarur bo‘lgan iqtisodiy resurslarga ega bo‘lmaydi. Bu, o‘z navbatida, ayollarni zo‘ravonlikdan qochish va yordam olishga to‘sqinlik qiladi. Iqtisodiy qaramlik, shuningdek, ayollarni mustaqil qarorlar qabul

qilishdan mahrum qiladi. Ular o'z moliyaviy resurslariga ega bo'lmashliklari sababli ko'pincha zo'ravonlikni ko'rsatuvchi munosabatlarni davom ettiradilar. Bu shakldagi zo'ravonlik, ayniqsa qashshoqlik va yomon yashash sharoitlariga olib keladi, bu esa ayollarning jamiyatdagi o'rni va darajasi pasayishiga sabab bo'ladi.

Jinsiy zo'ravonlik – ayolning jinsiy erkinligini buzish, zo'rlash va jinsiy tazyiq qilishni o'z ichiga oladi. Bu shakldagi zo'ravonlik ayniqsa jismoniy va ruhiy jihatdan og'ir oqibatlariga olib keladi. Jinsiy zo'ravonlikka uchragan ayollar ko'pincha ruhiy jarohatlar va depressiyaga duchor bo'lishadi. Ular o'zlarini jamiyatdan, oilasidan ajralgan va o'z huquqlarini himoya qilishda befoyda his qilishlari mumkin. Jinsiy zo'ravonlikning ta'siri ko'plab ayollarda sog'liq muammolariga (masalan, jinsiy sog'liqqa oid kasalliklar, homiladorlikka qarshi kurashish, reproduktiv tizim muammolari) olib keladi. Bundan tashqari, jinsiy zo'ravonlik ayollarning o'zini hurmat qilishini, o'z qadr-qimmatini past baholashini, shuningdek, intim munosabatlarga bo'lgan ishonchsizlikni keltirib chiqaradi. Jinsiy zo'ravonlikning uzoq muddatli ta'siri ayollarning psixologik va jismoniy holatiga jiddiy zarar yetkazadi. Bu zo'ravonlik shakli, ko'pincha ayollarni doimiy travma va psixologik zo'riqlashlarga olib keladi, ularning o'zlarini jamiyatda xavfsiz his qilish imkoniyatini kamaytiradi.

Ayollarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish va unga qarshi kurashish barcha jamiyatlarda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O'zbekiston bu sohada bir qator islohotlar va chora-tadbirlar ishlab chiqqan bo'lsa-da, haligacha bu muammo jiddiy ahamiyatga ega. Xalqaro tajriba va O'zbekistonning o'z amaliyotlari bu borada katta o'rnak bo'lishi mumkin. O'zbekiston hukumatining bu boradagi faoliyati ko'plab yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, zo'ravonlikni to'liq bartaraf etish uchun qo'shimcha sa'y-harakatlar talab etiladi.

O'zbekiston hukumatining ayollarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish va unga qarshi kurashish bo'yicha qabul qilgan asosiy chora-tadbirlari va islohotlari nafaqat qonuniy, balki ijtimoiy va iqtisodiy sohalarida ham izlanishlarni talab qilgan. O'zbekistonda xotin-qizlar huquqlarini himoya qilishga qaratilgan bir qancha qonunlar, davlat dasturlari va tashkilotlar mavjud. 2019-yilda **"Ayollarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish va unga qarshi kurashish"** bo'yicha yangi qonun qabul qilindi. Ushbu qonun xotin-qizlarni himoya qilish va ularning huquqlarini ta'minlashda muhim qadam bo'ldi. Qonunda ayollarga nisbatan zo'ravonlikning barcha shakllari, shu jumladan jismoniy, ruhiy, iqtisodiy va jinsiy zo'ravonliklar aniq belgilangan. Qonun bilan jismoniy va ruhiy zo'ravonlikka uchragan ayollarga huquqiy yordam berish, himoya orderlarini chiqarish va huquqiy masalalarda ko'maklashish kabi chora-tadbirlar ishlab chiqildi. 2019-yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan imzolangan farmonlar va qarorlar, shuningdek, "Ayollarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish bo'yicha kompleks dastur"ning qabul qilinishi bu borada qo'yilgan katta qadamlardir. O'zbekistonning xotin-qizlar qo'mitasi, **"Xotin-qizlar va bolalar markazlari"**, shuningdek, ayollarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish va ularni qo'llab-quvvatlash bo'yicha faoliyat yuritayotgan ko'plab jamoat tashkilotlari mavjud. Ushbu tashkilotlar, birinchi navbatda, ayollarga psixologik, huquqiy va ijtimoiy yordam ko'rsatadi, ular uchun krizis markazlarida yashash joylari taqdim etiladi, shuningdek, zo'ravonlikka uchragan ayollarga yordam olish uchun ma'lumotlar va huquqiy xizmatlar ko'rsatiladi.

Bundan tashqari, O'zbekiston hukumati zo'ravonlikka qarshi kurashishda ijtimoiy reklama va ma'rifat ishlarini amalga oshiradi. "Ayollarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi" ijtimoiy kampaniyalar keng tarqalgan bo'lib, ular orqali aholiga zo'ravonlikning barcha shakllarining zararli ekanligi haqida ma'lumot beriladi. Bunday kampaniyalar orqali odamlar zo'ravonlikni tan olish va unga qarshi chiqish haqida xabardor qilinadi.

Xalqaro miqyosda ayollarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi kurashishda ko'plab muvaffaqiyatli tajribalar mavjud. Skandinaviya davlatlari – Norvegiya, Shvetsiya, Daniya va Finlyandiya – ayollarga nisbatan zo'ravonlikni kamaytirishda yirik muvaffaqiyatlarga erishgan. Ushbu davlatlar gender tengligini ta'minlash, ayollarni himoya qilish va zo'ravonlikni oldini olish uchun keng qamrovli yondashuvni ishlab chiqdilar.

Norvegiyada zo'ravonlikka qarshi kurashishda davlat va jamoat sektorining o'zaro hamkorligi muhim rol o'ynaydi. Hukumat tomonidan ayollarga yordam berish uchun krizis markazlari, maxsus telefon xizmati, ruhiy va huquqiy yordam ko'rsatish xizmatlari tashkil etilgan. Boshqa skandinavialik davlatlar ham xuddi shunday tizimlar orqali zo'ravonlikka uchragan ayollarga o'z vaqtida yordam ko'rsatadi. Norvegiyada, shuningdek, zo'ravonlikni oldini olishga qaratilgan keng ko'lamli ta'lim dasturlari va ijtimoiy reklama kampaniyalari mavjud. Ularning maqsadi – zo'ravonlikni jamiyatda ko'rsatmaslik va bu muammoning o'ziga xosligi haqida ijtimoiy ongni shakllantirish.

Shvetsiya esa gender tengligi sohasida dunyo bo'ylab yetakchi mamlakatlardan biri hisoblanadi. Shvetsiyada ayollarga nisbatan zo'ravonlikning oldini olish bo'yicha qonunlar kuchli, va hukumatning barcha darajadagi siyosatlari gender tengligini ta'minlashga qaratilgan. Shvetsiyada ayollarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi kurashish uchun hukumat darajasida jiddiy ma'rifat ishlari olib boriladi va aholining huquqiy savodxonligi oshiriladi.

Bundan tashqari, xalqaro tashkilotlar, jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) va Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT) ham ayollarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi global kurashishda faol qatnashmoqda. BMT tomonidan gender tengligi, ayollarga nisbatan zo'ravonlikning oldini olish va ayollarga huquqiy yordam ko'rsatishga qaratilgan bir qator xalqaro hujjatlar ishlab chiqilgan. BMTning "Ayollarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi konvensiyasi, shuningdek, JSSTning ayollarga nisbatan zo'ravonlikka qarshi kurashish uchun ishlab chiqqan yo'l xaritalari ko'plab davlatlar uchun namuna bo'lishi mumkin.

O'zbekiston tajribasi va xalqaro amaliyotlar ko'rsatadiki, ayollarga nisbatan zo'ravonlikni bartaraf etish uchun kompleks yondashuv zarur. O'zbekiston bu borada sezilarli yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, ijtimoiy, huquqiy va iqtisodiy islohotlarni davom ettirish zarur. Xalqaro tajriba esa O'zbekiston uchun foydali o'rnak bo'lishi mumkin. Zo'ravonlikni oldini olish va unga qarshi kurashishda davlatning faolligi, ijtimoiy tashkilotlar bilan hamkorlik, huquqiy tizimni kuchaytirish va madaniy o'zgarishlarni amalga oshirish muhim omillardir. Shunday qilib, ayollarga nisbatan zo'ravonlikni kamaytirish uchun jamiyatning barcha qatlamlari birlashib, samarali chora-tadbirlarni amalga oshirishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 16.09.2016 yildagi O'RQ-407-son "Ichki ishlar organlari to'g'risida".
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 21.12.2023 yildagi PF-209-son "Mahalla institutining jamiyatdagi rolini tubdan oshirish va uning aholi muammolarini hal etishda birinchi bo'g'in sifatida ishlashini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar to'g'risida".
3. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 14.05.2014 yildagi O'RQ-371-son "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida".
4. O'zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasi Qarori, 31.03.2022 yildagi 145-son "Xotin-qizlar muammolarini o'rganish va hal etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida".
5. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) "Ayollarga nisbatan zo'ravonlikni oldini olish to'g'risida"gi Konvensiyasi.
6. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) "Zo'ravonlikni oldini olish va unga qarshi kurashishda sog'liqni saqlash tizimlarining roli" hisobotlari.
7. "Milliy xavfsizlik va jamoatchilikni himoya qilish" jurnali – Jinoyatchilikning oldini olish, xavfsizlikni ta'minlash va fuqarolarning huquqlarini himoya qilishga bag'ishlangan ilmiy maqolalar.
8. O'zbekiston Respublikasi milliy huquqiy axborot portali - "<https://advice.uz>".